

Fagbøger med mange muligheder

Af Mette Frederiksen, lærer, læsevejleder og skolebibliotekar på Ellebækskolen

Som PLC-medarbejdere kan vi gennem formidling af materialer være med til at opmuntre eleverne til selvstændig læsning, udvikle deres læseglæde og kvalificere deres indsigt i litteratur. Samtidig kan vi hjælpe kolleger med forløb og materialevalg - også når det gælder faglitteratur. I mine øjne kræver det en finger på pulsen og et bredt materialekendskab i forhold til den aktuelle faglitteraturs muligheder og begrænsninger.

Det kan være en tidskrævende og til tider vanskelig opgave at udvælge nye fagbøger, uden først at have haft bøgerne fysisk i hånden. Derfor deltager jeg gerne i den årlige Læringsfestival, fordi der er mulighed for at gennemse materialer inden køb. Da en kollega spurgte, om jeg havde lyst til at skrive denne artikel og danne mig et overblik over, hvilke fagbogsserier og øvrige muligheder, der er inden for faglitteratur og faglig læsning til mellemtrin og udskoling, så jeg det som en kærkommen mulighed for at få hands on på forskellige fagbøger.

I denne artikel vil jeg gennemgå og give en vurdering af det aktuelle marked inden for fagbogsserier og tilhørende opgaver fra fire forlag. Afslutningsvis giver jeg et overblik over de forskellige bogseriers anvendelighed - både som selvstændig bog men også med tilhørende opgaver. Fælles for de udvalgte bogserier er, at de løbende udbygges med nye titler. De indeholder alle klassiske fagbogselementer (med forskellig vægtning) som: indholdsfortegnelse, stikordsregister, illustrationer, faktabokse, ordforklaringer, overskrifter, underoverskrifter og litteraturliste.

Jeg har udvalgt et par udgivelser fra hver serie for at se på, hvilke fagbogselementer de hver især indeholder. Fagbøgernes struktur, layout og elevopgaverne beskrives. Jeg ser på, hvad opgaverne lægger op til træning af - er det fagbogen som genre eller arbejdet med enten konsolidering af ny viden, læseforståelse eller læseforståelsesstrategier. Dette gør jeg for bedre at kunne

sammenligne og vurdere bogseriernes kvaliteter og anvendelighed på 4.-9. klassetrin.

Læs eller genlæs også artiklen om faglitteratur til indskolingen i LæringsCentret 2021 nr. 1 - og gem evt. begge artikler til senere opslagsbrug på PLC.

Alinea

(Grøn Fagklub: til de nye læsere i indskolingen)
Blå Fagklub: til de let øvede læsere i indskolingen og på mellemtrinnet
Rød Fagklub: til de øvede læsere på mellemtrinnet
Sort Fagklub: til de trænede læsere i udskolingen

Gyldendal uddannelse

(Fagfilur: 0.-1. kl)
(Faktisk!: 1.- 3.kl)
De små fagbøger: 2.-5. kl
De store fagbøger: 6.-9.kl

Straarup & Co

(Mini fakta: 0.-2.kl)
(Midi fakta: 1.-3.kl)
Maxi fakta: 2.-4.kl

Turbine

(Fakta 1: fra 0.kl)
(Fakta 2/ Min første bog: 1.-2.kl)
(Fakta 3/ Jeg læser: 2.-3.kl)
Fakta 4: 4.-5. kl

(Serierne i parentes er behandlet i forrige nummer.)

Materialernes tilgængelighed

Alle bogserierne kan indkøbes som fysiske bøger. Desuden kan udvalgte bøger fra Alinea, Straarup & Co og Turbines bogserier lånes på ereolengo.dk. En del af Gyldendals bogserier samt opgaver kan tilgås via betalingssiden fagbog.gyldendal.dk. Siden er under udvikling til en ny version, hvor der løbende vil komme flere bøger og flere opgaver. Opgaverne kan udfyldes online og gemmes. De lidt ældre opgaver til de trykte bøger er der gratis adgang til i arkivet på den gamle side, hvor de som pdf'er er lige til at downloade og printe. I den nye version ser det ud til, de på sigt kan tilgås under fanen gratis opgaver. Gyldendal står også bag betalingssiden frilæsning.dk, hvor der findes opgaver til titler, forløb til faglig læsning samt et stort bibliotek af både skøn- og faglitteratur.

På fagkluboglaeseklub.alinea.dk er der gratis opgaver til fagklubbøgerne. Straarup & Co samt Turbine har også gratis opgaver til fagbøgerne, som kan findes på forlagenes hjemmeside. Fælles for siderne er, at de er nemme at navigere i.

Faglig læsning

Med overgang fra indskoling til mellemtrin kommer der for de fleste elever i den faglige læsning et nyt primært fokus - erhvervelse af ny viden. Der læses nu i højere grad for at lære, da den nye viden skal bruges i skoleregion. Læseprocessen kræver derfor, at eleverne er blevet flydende læsere, så de kan fokusere på tekstens indhold fremfor på dens enkelte ord (afkodning). Det er en fordel, hvis eleverne inddeler læseprocessen i før-, under- og efter læsning,

Serietitel	Forlagets anbefaling	Let/Lix	Udgivelsesår	Antal udgivelser
(januar 2021)				
Maxi fakta	2.-4.kl	Lix 16-23	2017-2021	92
Fakta 4	4.-5.kl	Lix 25-30	2020-2021	5
Blå fagklub	2.-4. kl	Lix 16-24	2016-2021	47
Rød fagklub	5.-6.kl	Lix 21-26	2018-2021	26
Sort fagklub	7.-9.kl	Lix 27-31	2017-2021	22
De små fagbøger	3.-6.kl		1995-2020	375
De store fagbøger	4.-9.kl		2004-2020	224

- til mellemtrinnet og udskoling

Fagbegreber -inden for teksttyper	Kendetegn
Informerende	• At informere om et givent emne
Berettende for at informere	• At genfortælle begivenheder, enten for at underholde eller
Beskrivende	• At beskrive, hvordan noget er
Forklarende	• At forklare en proces eller en årsag
Argumenterende	• At overtale eller overbevise andre om rigtigheden af ens egne argumenter og synspunkter

Fra <https://sites.google.com/a/vbjerg.dk/laesepolitik-paa-vestbjerg-skole/faglige-indspark/teksttyper>

for så husker de bedre, hvad de har læst. På mellemtrinnet og i udskoling gælder er det i endnu højere grad end i indskoling vigtigt for klasseteamets lærerne at arbejde med en fælles progression, når det gælder præsentation og anvendelse af læsestrategier og læsetekniske begreber som fx læsesti. Når eleverne skal arbejde med fagliteratur sker dette oftest som selvstændig frilæsning, integreret i det enkelte fag inden for fagets vidensområder eller faglig læsning, som fagligt læsekursus i dansk eller i form af tværfaglige emne- eller projektopgaver. Dog er en del elever på mellemtrinnet fortsat interesseret i fagbøger som lyst- og nydelselæsning. Dermed læser eleverne på mellemtrinnet og i udskoling fagbøger af meget forskellige årsager:

- som lystlæsning
- som selvstændig frilæsning
- i faglige læsekurser
- i forbindelse med emne- eller projektarbejde
- for at lære at læse fagbøger (kend din fagbog)
- i arbejdet med læseforståelse og læseforståelsesstrategier
- for at erhverve ny viden (læs for at lære)
- i fag for at nå rundt om videnområderne
- som faglig læsning, hvor eleverne klædes på til at kunne læse og forstå de mange teksttyper, de møder i forskellige fag.

MAXI (Staarup & Co)

Forlagets egen beskrivelse: "Maxi er en serie af letlæste fagbøger til børn

i 2.-4. klasse. Bøgerne har en klassisk opbygning og er særdeles velegnede til faglig læsning i folkeskolen. Bøgerne er rigt illustrerede med både tegninger og fotografier. Bøgerne er 32 sider med 15-20 tekstlinjer pr. side. Alle bøger i Maxi-serien produceres med hardback-cover, der giver bøgerne en slidstærk indbinding og en længere holdbarhed."

Bøgerne er tematisk opbygget med aktuelle emner, der taler både til elevernes interesser og skolens undervisning. Der benyttes flere forskellige måder at sætte teksten op på fra side til side – på sløret del af foto, på forskellig farvet baggrund eller i en tekstboks oven på et foto. De skiftende måder at sætte teksten op på, vil måske genere nogle læsere. Til gengæld er forlaget konsekvent i deres valg af illustrationer - de benytter nærmest udelukkende fotos. På siderne er teksten delt i afsnit, der er ordforklarings- og faktabokse samt cirkeldiagrammer og få andre grafiske modeller til at give større forståelse for det læste. I nogle udgivelser er der i teksten ord skrevet med fed. Disse ord forklares i en lille ordbog på bagerste side. Det er uigennemskueligt, hvad årsagen er til, at nogle ord er i ordbogen, mens andre ord forklares i en tekstboks. Teksten er overvejende informerende, men kan også være berettende, forklarende og argumenterende. Undervejs aktiveres læserens forestillingsevne samt holdninger via overvejelser af en problemstilling.

Sådan spiller du Fortnite, Straarup&Co, MAXI, Simon Randel Søndergaard, 2019

Opgaver til alle bøgerne kan findes på hjemmesiden straarupogco.dk. De indeholder skriftlige opgaver til før, under og efter læsningen. Før læsning aktiverer læserens for forståelse for emnet, mens under læsning giver forklaringer på ord og læseforståelsesspørgsmål. Efter læsning aktiverer læserens egne holdninger til emnet set af lyset af den ny erhvervede større viden. Eleverne skal i denne type opgaver skrive argumenterende. Særligt i den sidste type opgaver sker en udvikling af opgavetyper fra MINI og MIDI, hvilket stiller klart større krav til elevens evne til at løse opgaver og til at kunne relatere til eget liv. Opgaverne lægger altså ikke op til "kend din fagbog" i deres udformning, men til aktivering af elevens baggrundviden, læseforståelse og egne holdninger.

Der er rigtig mange gode titler i denne bogserie. Med de store farverige billeder og alsidige emner forstår jeg godt, at bogserien appellerer til eleverne, når de skal vælge frilæsning. Jeg, som lærer, generes af den sammenhængende måde tekst og andre elementer præsenteres på, men jeg kan alligevel sagtens forestille mig dem brugt til læsekursus og i emnearbejde.

Fakta 4 (Turbine)

Forlagets egen beskrivelse: "FAKTA 1234 er et sammenhængende fagbogssystem med indbygget progression. Undervejs bliver eleverne i et overordnet letgennemskueligt grafisk univers med indbyggende ►

design og fotos af høj kvalitet. FAKTA 4 er sidste trin i fakta-serien og henvender sig til elever på 4. og 5. klassetrin – bøgerne har et højere lixtal, og teksten står i to spalter. Emner og titler er udvalgt, så de i højere grad end på seriens øvrige trin lægger sig tæt op af fag udover dansk. På den måde kan bøgerne bruges til faglig læsning samtidig med forløb og emnearbejde i forskellige fag, og på den måde har eleverne nu for alvor med fagbøgerne taget hul på "læse for at lære".

Seriens layout er udtryk for en intention om, at læseren skal opleve en genkendelighed selv om niveauet øges, men i overgangen fra FAKTA 3 til 4 er der en tydelig forandring. Forlaget påpeger selv, at teksten nu skrives i spalter. Dog vurderer jeg, at der sker mere. På indersiden af bogens omslag er en guide, som forklarer symboler brugt i teksten. Emnerne beskrives informerende og argumenterende. På hvert opslag er der tekst på hvid baggrund og et foto eller en grafisk illustration. Desuden er næsten hvert opslag udbygget med faktabokse, ordforklaringer, kort eller QR-koder. I FAKTA 4 benyttes underoverskrifter.

Sætningernes opbygning og længde udbygges, så rent læseteknisk er teksten blevet sværere i niveau. Der er samme antal sider som i FAKTA 3, men teksten er mere indholdsmættet, og der står mere end dobbelt så meget pr. opslag. Forlaget skriver selv, at FAKTA 4 er til børn, der er vant til at læse fagbøger. Det vil jeg give dem ret i, da der i FAKTA 4 er flere fagbogselementer. Som læser er det en fordel at kende til begrebet læsesti for at kunne navigere bedst muligt i teksten.

Da FAKTA 4 er forholdsvis ny, ligger der endnu ikke mange opgaver, men opgaverne kan hentes gratis fra turbine-undervisning.dk. Opgavernes struktur er opbygget på samme genkendelige måde som fra FAKTA 123 - før-, mens- og efter læsning. Desuden er opgaverne til FAKTA 4 lavet så læserens læseforståelse testes og samtidig er der indlejret "kend din fagbog"-spørgsmål.

Serien er et frisk nyt pust af fagbøger såvel i undervisningssammenhæng som i individuel læsning, da den spænder bredt i anvendelsesmuligheder. Jeg ser frem til de kommende udgivelser.

Se en film, hvor Greta Thunberg taler ved en klimastrejke i København.

Strejke:

Når man som en protest stopper med at gå i skole eller på job. Når man strejker, har man for det meste et krav, man vil have opfyldt.

Blå, Rød og Sort Fagklub (Alinea)

Forlagets egen beskrivelse: "Fagklub er Alineas serie af fagbøger til børn. Bøgerne handler om alt fra popstjerner, fodboldhelte og YouTube-stjerner til drabelige dyr, kæledyr og klodens ekstreme vejr. Fagbøgerne følger principperne for den gode fagbog og indeholder både overskrifter, underoverskrifter, begrebsafklaringer, billeder, billedtekster og faktabokse. Bøgerne er læsepædagogisk bearbejdede og findes i fire sværhedsgrader."

Forlaget lægger i valg af emner stor vægt på elevernes lystlæsning, derfor dækker emnerne, det eleverne er glade for, og det som er relevant i deres hverdag. I Blå Fagklub, som er til overgangen mellem indskoling og mellemtrin, er teksten informerende med enkle sætninger og en del bindeord (men, og). Der er flere afsnit på siderne, hvilket øger overskueligheden, selvom der er lange ord ind imellem. På opslaget ses primært fotos med kort billedtekst. Materialet gør en del ud af ordforklaringer, som er farveklatter med forklaring af udvalgte

ord - ikke nødvendigvis valgt ud fra sværhedsgrad. Sidst i bogen er der et overblik over bogens indhold ved historiske emner.

Rød Fagklub, som er til de ældste på mellemtrinnet, stiger i både sværhedsgrad og indholdet af fagbogselementer. Der kommer mere tekst pr. side, og på nogle opslag er der tekst på begge sider. Teksten bliver delt med underoverskrifter, der består af længere afsnit. Ordforklaringer-klatterne fra Blå Fagklub bliver udvidet med farveklatter med spørgsmål til læseren. Fotos er fortsat den foretrukne illustration i titlerne. Teksten er primært informerende med et strejf af forklaring.

Sort Fagklub til udskoling, er endnu et skridt op i sværhedsgrad, og sætter dermed endnu større krav til elevernes læsekompetence. Illustrationerne er fortsat primært fotos med en enkelt tidslinje bagerst i bøgerne, der omhandler historiske emner. Farveklatterne omfatter nu også klatter med fakta, og det er det nærmeste, vi kommer egentlige faktabokse. Et opslag kan være

delt i fire spalter med underoverskrifter mellem forholdsvis lange afsnit. Det virker til, der er tænkt over sætningsopbygningen, da der ikke er mange indskudte sætninger, hvilket gør teksten nemmere at forstå. Teksten indeholder alle ovenstående teksttyper afhængigt af bogens emne.

Alle bøgernes tekst er sat på sort eller hvid baggrund med modsat farveskrift. Fælles for alle bøgernes fotos er, at de fremstår som valgte og passende til tekstens indhold.

Til bøgerne i fagklub-serien er der gratis forståelsesopgaver at hente på fagkluboglaeseklub.dk. Forlaget anbefaler opgaverne til bøgerne for at arbejde med elevernes læseforståelseskompetence - og ikke kun afkodningskompetencen. Opgavernes udformning, som er ens på de tre niveauer (Blå, Rød og Sort), gør dem nemme og overskuelige at gå til. Der er noget til før læsning i form af aktivering af baggrundsviden, under i form af punkt- og nærlæsning af teksten og efter, hvor eleverne reflekterer og evaluerer deres viden om emnet.

Samtidig er der en ekstra opgave - udfordringen, hvor eleverne vælger mellem 3 opgaver. Alle opgaver kan printes eller udfyldes digitalt. På siden findes opgavefacit, læringsmål og tegn på læring med udgangspunkt i færdigheds- og vidensmål til dansk efter 4., 6. og 9. klasse, så det er nemt at overføre til en læringsplatform.

Umiddelbart er bøgernes største kvalitet, at emnerne er valgt ud fra elevernes interesser. Jeg vurderer, at de primært vil blive brugt til elevernes selvstændige frilæsning eller som lystlæsning. Da der er opgaver tilknyttet, kan de dog også bruges i læsekursus, hvor eleverne skal arbejde med forskellige læseteknikker. Bøgerne med mere fagfaglige emner vil også kunne anvendes i emnearbejde og fagundervisning, men her mangler der titler.

De små fagbøger (Gyldendal)

Forlagets egen beskrivelse: "De små fagbøger er til elever i 3.-6. klasse. Bøgerne er meget velegnede til faglige læsekurser, frilæsning og tværfaglige emnearbejder."

De små fagbøger er noget af det første, jeg selv som ny lærer stiftede

bekendtskab med i forbindelse med faglig læsning i dansk. Trods nogle år på bagen, har forlaget udseendemæssigt holdt fast i det kendte layout. Al tekst er på hvid baggrund og suppleres af fotos, tegninger samt forklarende grafik.

På et opslag er der op til fire spalter med mange små afsnit. Enkelte gange benyttes underoverskrifter. Teksterne spænder bredt over informerende, berettende, beskrivende og forklarende afhængigt af bogens emne. Svære ord er delt i rodformer. I nogle af de nyere udgivelser er forlaget begyndt at bruge faktabokse. Serien har fokus på arbejdet med ord, dels i ordforklaringer i kursiv, men også i det omfattende stikordsregister og indholdsfortegnelse, der gør det nemt at bruge bogen til at slå op i, og finde det, man vil.

Vægtningen af ord passer fint sammen med gratis-opgaverne til de trykte bøger, hvor læseren både skal bruge indholdsfortegnelsen samt stikordsregisteret i opgaveløsningen. Opgaverne begynder med "kend din fagbog"-opgaver omhandlende fagbogsselementer og bevæger sig over i opgaver, der går tæt på teksten (læseforståelse og konsolidere viden). Den sidste side er en facitliste, som kan være rar for læreren at have, især hvis eleverne i et læsekursus arbejder med forskellige titler.

De små fagbøger er velskrevne med et bredt udvalg af emner og velegnede til emnearbejde, læsekursus med fokus på læseforståelse og fagbogen som genre

eller som selvstændig læsning uden opgaver.

De store fagbøger (Gyldendal)

Forlagets egen beskrivelse: "De store fagbøger er fyldt med faglig viden. Bøgerne er skrevet af danske forfattere til elever fra 4. klasse. Bøgerne indeholder fagbogens elementer: indholdsfortegnelse, faktabokse, stikordsregister og litteraturliste. På denne måde får eleverne træning i brugen af fagbøger og bliver fortrolige med dem. Fotos og tegninger af høj kvalitet støtter teksten. De store fagbøger er meget velegnede til frilæsning, projekt- og emnearbejde og faglige læsekurser."

De store fagbøger rummer mange fagbogsselementer. Hver titel starter med et opslag, der kaldes intro, som er en indføring i bogens tema. Teksten er sat op på hvid baggrund i fire spalter pr. opslag og består af mange underoverskrifter og afsnit mikset med fakta- og ordforklaringer. På alle opslag er der illustrationer - fotos, tegninger, kort eller grafik med tilhørende billedtekst i en farvet tekstboks, så læseren kan skelne denne tekst fra den øvrige.

Opslagens læsesti er forholdsvis nem at navigere i, men jeg ville ikke benytte bogen før udskolingen eller sidst på mellemtrinnet, hvor eleverne har større erfaring med faglitteratur. Jeg oplever, den er for kompleks i sit layout og indholdsmættet i sin tekst til de yngste elever på mellemtrinnet. Desuden er ▶

Den sydafrikanske løber Caster Semenya vil ikke stoppe med at løbe som kvinde, selvom nogle mener, at hun bør gøre det. Hun vil leve og løbe som den kvinde, hun er.

Køn, Gyldendal, De store fagbøger, Helle Hinge og Jesper Væring Nissen, 2020

Overblik

1914
Prins Franz Ferdinand bliver skudt i Sarajevo.
England erklærer Tyskland krig.
Tyskland invaderer Belgien og det nordlige Frankrig.
Slaget ved Tannenberg.
Slaget ved Marne.
De første skyttegrave.
Tyske, franske og engelske soldater fejrer jul sammen.

1917
Tyskland erklærer "uindskrænket ubådskrig" mod England.
USA kommer med i krigen.
Der udbryder revolution i Rusland.

1919
Versaillestraktaten underskrives i Paris.

1911
Unge serbere danner gruppen Den Sorte Hånd.

1915
Soldater fra Australien og New Zealand går i land ved Gallipoli.
Lusitania sænkes.

1916
De første kampvogne i Slaget ved Somme.
Jyllandsslaget.

1918
Rusland overgiver sig til Tyskland.
Den tyske pilot Den Røde Baron bliver skudt ned.
Kejserlaget.
Bulgarien og Tyrkiet overgiver sig.
Tyskland overgiver sig i Compiègne-skoven.
Kejser Wilhelm 2. flygter til Holland.

40

41

1. Verdenskrig, Alinea, Sort fagklub, Søren Hemmingsen, 2019

teksten beregnet til sikre læsere, som forlaget også selv påpeger. Der er klart mange anvendelsesmuligheder af materialet afhængig af, hvilket klasstrin det benyttes på. På mellemtrinnet kan det benyttes som selvstændig frilæsning og til emnearbejde af de mest sikre læsere. I udskolingen kan der arbejdes mere med opgaverne til bøgerne fx i et fagligt læsekursus eller projektopgave.

Forlaget har ændret i opgaverne fra de ældste udgivelser til de nyeste. Dette skal man være opmærksom på i sit valg af titler. De ældste er på 14 sider, mens de nyere kun har 3 - begge efterfulgt af facitliste. De ældre opgaver er omfattende med en før, mens og efter læsning opdeling. Før er "kend din fagbog" og opgaver til baggrundsviden, mens er opfølgning på forståelsen fra fx tip en tekst og gæt et ord, og efter er fakta- og årsag-følge-spørgsmål (læseforståelse) samt udarbejdelse af ordkendskabskort og mindmap (læseforståelsesstrategier).

Opgaverne til de nyere udgivelser er grafisk mere tiltalende, men stadig sat op i en "før, mens og efter"-struktur. Eleverne

præsenteres i før for to typer spørgsmål - grund og fakta, i mens laver de noter til spørgsmålene, og i efter tjekkes, om spørgsmålene er besvaret. På denne måde kender eleverne spørgsmålene og ved, hvad de skal fokusere på under læsning, og de arbejder med noter og nøgleord.

Hvis man i udskolingen ønsker at arbejde med faglig læsning har De store fagbøger klart en masse muligheder, men de kan også sagtens benyttes af den enkelte elev til lystlæsning eller selvstændig frilæsning.

Indsigt og formidling

Denne artikel har haft fokus på at give indblik i fagbøger til mellemtrin og udskoling, samt overblik over de muligheder de forskellige bogserier rummer. Forlagene alsidige indfaldsvinkler gør bøgernes anvendelsesmuligheder mangfoldige - med noget for enhver smag og til ethvert formål. Det er skønt, at forlagene på hver deres måde gør sig tanker om og umage med at skrive fagbøger, der passer til eleverne både i emner, layout og progression i sværhedsgrad. I opgaverne er der fra

forlagene enighed om, at det er vigtigt at arbejde med læseforståelse og en tre-delning af læseprocessen i før, under og efter læsning. Lad os fortsat opmuntre til selvstændig læsning og læseglæde hos eleverne gennem indsigt og formidling.

fagbog.gyldendal.dk

Gyldendal har også en del af siden som kræver abonnement. Med et abonnement er det muligt at læse forlagets bogserier digitalt samt at benytte de online opgaver, der findes i tre differentierede niveauer til både De små og De store fagbøger. Desuden er der på siden adgang til online læsekurser, hvor Læsekursus 1 henvender sig til 1.-2. klasse og Læsekursus 5 er målrettet de ældste elever.

frilaesning.dk

Gyldendal har også en anden side der kræver abonnement. Eleverne får mulighed for at læse faglitteratur online samt lave quiz og opgaver til teksterne. Som lærer er det også muligt at finde kurser til faglig læsning og skrivning samt opgaver til faglitteratur, hvis man vil arbejde med bl.a. boganmeldelser, fagord og notatteknik.